

Rafał Korczak

Sprawozdanie z konferencji naukowej "Oskar Halecki i jego obraz Europy", Łódź 19–20 listopada 2010 r.

Przegląd Nauk Historycznych 9/2, 159-164

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KRONIKA NAUKOWA

Sprawozdanie z konferencji naukowej *Oskar Halecki i jego obraz Europy,* Łódź 19–20 listopada 2010 r.

W dniach 19–20 listopada 2010 r. w Sali Rady Wydziału Filozoficzno-Historycznego Uniwersytetu Łódzkiego odbyła się konferencja naukowa, prezentująca sylwetkę oraz dorobek naukowy prof. Oskara Haleckiego. Zorganizował ją Zakład Historii Średnio-wiecznej Europy Zachodniej i Lewantu przy udziale Zakładu Nauk Pomocniczych Historii, Katedry Historii Powszechnej Najnowszej i Katedry Historii Historiografii UŁ. Sponsorami wydarzenia były trzy instytucje: Polskie Towarzystwo Historyczne, Muzeum Historii Polski oraz Instytut Pamięci Narodowej. Pomysłodawczyni przedsięwzięcia, prof. nadzw. dr hab. Małgorzata Dąbrowska powitała zebranych, a uroczystego otwarcia konferencji dokonał Jego Magnificencja Rektor Uniwersytetu Łódzkiego prof. dr hab. Włodzimierz Nykiel w obecności dziekana Wydziału, prof. dr. hab. Zbigniewa Anusika i pani dyrektor Instytutu Historii, prof. nadzw. dr hab. Marii Nartowicz-Kot.

Moderatorem pierwszego dnia konferencji był prof. dr hab. Roman Michałowski z Uniwersytetu Warszawskiego. Główne wystąpienie należało do ks. prof. nadzw. dr. hab. Grzegorza Rysia z Uniwersytetu Papieskiego im. Jana Pawła II w Krakowie, który zaprezentował referat pt. *Chrześcijaństwo jako faktor historiozofii Haleckiego*. Autor wyeksponował wpływ religii na formację intelektualną uczonego, co odegrało podstawową rolę w interpretowaniu przezeń wydarzeń historycznych. Halecki wierzył, iż Opatrzność Boża kieruje ludzkimi działaniami. Czyniąc ciekawe uwagi filozoficzne i teologiczne ks. prof. Ryś zaprezentował Oskara Haleckiego jako badacza chrześcijańskiego. Następnie prof. dr hab. Krzysztof

Baczkowski z Uniwersytetu Jagiellońskiego przedstawił referat *Haleckiego jagiellońska wizja dziejów*. Autor zwrócił uwagę na głoszoną przez bohatera konferencji ideę zgodnego współżycia ludów Europy Środkowowschodniej, scementowanych chrześcijańską jednością, która winna tworzyć przeciwwagę wobec potężnych sąsiadów – Niemiec i Rosji. Tym sposobem Halecki eksponował zasadę federacyjną, dla której wzorem miała być unia polsko-litewska, traktowana przez uczonego jako wielki testament królowej Jadwigi Andegaweńskiej.

Kolejny referat wygłosił prof. dr hab. Maciej Salamon z Uniwersytetu Jagiellońskiego, prezentując losy Oskara Haleckiego w swojej *Almae Matris*. Autor zarysował ciekawą drogę życiową bohatera, jedynaka z dobrze sytuowanej rodziny, ucznia znakomitego gimnazjum w Wiedniu, który zdecydował się na studia w Krakowie, spełniając wolę ojca, generała austriackiej armii, nie mówiącego po polsku. Młody Oskar, pobierając lekcje języka polskiego nad Dunajem, przyswoił sobie polszczyznę tak doskonale, że mógł potem przemawiać do wymagających audytoriów akademickich w Krakowie czy w Warszawie. Halecki porozumiewał się z łatwością w językach kongresowych i ten talent przydał mu się podczas pełnienia funkcji dyplomatycznych. Ten wątek biograficzny poruszył prof. dr hab. Andrzej M. Brzeziński z Uniwersytetu Łódzkiego w referacie *Sprawy polskie w działalności Oskara Haleckiego, sekretarza Komisji Międzynarodowej Współpracy Intelktualnej Ligi Narodów (1922–1924)*. Autor zwrócił uwagę na wielki sukces Haleckiego, jakim było pozyskanie Marii Skłodowskiej-Curie do reprezentowania nauki polskiej w Komisji Międzynarodowej Współpracy Intelktualnej LN. Referent wskazał także na ważne działania Haleckiego inicjujące międzynarodową wymianę wydawnictw naukowych oraz wprowadzenie polskich uniwersytetów do sieci współpracy międzyuczelnianej.

Spośród głosów w dyskusji należy wyróżnić kilka wystąpień. Profesor dr hab. Marian Dygo z Uniwersytetu Warszawskiego uznał, że Halecki w swoich rozważaniach o unii i adaptowaniu idei federacji do rzeczywistości politycznej po I wojnie światowej, akcentował zbyt mocno antagonizm między Europą a Azją, będącą dlań pejoratywnym synonimem Rosji, nie dostrzegał natomiast roli wielkich mocarstw, gdy idzie o powojenny układ sił. Z kolei prof. nadzw. dr hab. Mirosław Filipowicz z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego zwrócił uwagę, że bohater konferencji nie doceniał nacjonalizmów Litwinów i Ukraińców i ich negatywnego stosunku

do idei Pierwszej Rzeczypospolitej. Profesor nadzw. dr hab. Marek Kornat z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie zaznaczył, że Oskar Halecki polemizował z warszawską szkołą historyczną, gdy idzie o ideę jagiellońską. Profesor dr hab. Roman Michałowski z Uniwersytetu Warszawskiego nawiązał do chrześcijańskiej historiozofii Haleckiego i podkreślił, jak dalece pozostawała ona w opozycji wobec modnej francuskiej szkoły *Annales*. Profesor nadzw. dr hab. Jacek Bartyzel z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu stwierdził, że Oskar Halecki nie był anachroniczny w postrzeganiu rosyjskiego totalitaryzmu i szukał dla tego zagrożenia religijnego panaceum – *sacrum imperium vs. imperium orientalis*.

W drugiej części konferencji prof. dr hab. Rafał Stobiecki z Uniwersytetu Łódzkiego odczytał referat wspomnieniowy prof. dr. Tadeusza Gromady, emerytowanego dyrektora Polskiego Instytutu Naukowego w Nowym Jorku, który Halecki współtworzył, i do którego wprowadził Autora jako swego ucznia. Profesor Gromada podkreślał duży autorytet Oskara Haleckiego w akademickich środowiskach USA i Kanady, wyrosłych w większości z tradycji protestanckiej, ale respektujących polskiego badacza, eksponującego katolicką wykładnię historii. Następnie głos zabrał dr Tadeusz Grabarczyk z Uniwersytetu Łódzkiego, który w referacie *Halecki o bitwie warneńskiej 1444 r.* przedstawił słynną polemikę uczonego z profesorem Janem Dąbrowskim na temat tego, czy król Władysław Warneńczyk zawarł rozejm z Turkami w Szegedynie. Halecki był zdania, że władca nie zobowiązał się przysięgą, a zatem nie popełnił wiarołomstwa. Profesor nadzw. dr hab. Małgorzata Z. Dąbrowska z Uniwersytetu Łódzkiego wygłosiła referat pt. *Oskara Haleckiego droga do Bizancjum i na Bronx*. Dowodziła, że zainteresowania Haleckiego Bizancjum wyniknęły z jego badań nad unią jagiellońską, której spoiwem, wedle badacza, była nie tyle osoba władcy, ile wspólna religia. Autorka skupiła się głównie na pracy Haleckiego poświęconej staraniom cesarza Jana V Paleologa o porozumienie z papieżem w celu uzyskania pomocy przeciw Turkom. Zwróciła uwagę, jak dramatycznym pęknięciem w biografii uczonego była II wojna światowa, która sprawiła, że Halecki znalazł się poza Polską. W 1940 r. wyjechał do USA i został tam profesorem jezuickiego Fordham University w nowojorskim Bronxie. Do kraju już nie wrócił.

W dyskusji prof. Krzysztof Baczkowski podkreślił rolę katolicyzmu i polskości Oskara Haleckiego w jego opisie dziejów, a prof.

Rafał Stobiecki poruszył kwestię negatywnego stosunku niektórych amerykańskich środowisk naukowych do polskiego uczonego.

Moderatorem obrad w drugim dniu konferencji była prof. nadzw. dr hab. Alicja Szymczakowa z Uniwersytetu Łódzkiego. Jako pierwszy głos zabrał prof. nadzw. dr hab. Marek Kornat z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. W swym referacie *Halecki i Stolica Apostolska* podkreślił zaangażowanie polskiego uczonego w obronę dobrego imienia papieża Piusa XII w długotrwałym sporze o stanowisko Watykanu wobec hitlerowskich Niemiec. Autor nawiązał do wcześniej wyrażonych poglądów na temat religijnego zaangażowania Haleckiego, wedle którego bez chrześcijaństwa trwały pokój na świecie nie jest możliwy. Następnie prof. nadzw. dr hab. Mirosław Filipowicz z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w referacie *Halecki a Rosja* podkreślił, że dla tego uczonego największą tragedią w rosyjskich dziejach był najazd mongolski. Autor oponował przeciw stanowisku Haleckiego, który, bez dania racji, nie traktował państwa moskiewskiego jako części Europy, utożsamiając je z Azją. Kolejnym mówcą był dr Sławomir M. Nowinowski z Uniwersytetu Łódzkiego, przedstawiając referat *Oskar Halecki i „Wiadomości”*. Omówiwszy główne publikacje Haleckiego na łamach londyńskiego czasopisma polskiej emigracji, referent podkreślił, że w wielu artykułach Halecki eksponował niezachwiane więzy Polski z Rzymem, ufając w rolę papieża jako aktywnego uczestnika polityki po II wojnie światowej.

W dyskusji zabrało głos wiele osób. Między innymi dr Jolanta Kolbuszewska z Uniwersytetu Łódzkiego rozważała podobieństwa historiozofii Haleckiego do poglądów Feliksa Konecznego, a profesor Rafał Stobiecki, odwołując się do referatu S. Nowinowskiego, zastanawiał się, czy Oskar Halecki chciał być „Bocheńskim historiozofii”.

W ostatniej odsłonie konferencji jako pierwszy wystąpił dr Sławomir Łukasiewicz z Lubelskiego Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej. W referacie *Halecki jako federalista*, Autor zaznaczył, że Oskar Halecki był nie tylko historykiem mediewistą, ale także człowiekiem zaangażowanym politycznie, który zgłaszał własne propozycje odbudowy Europy po II wojnie światowej. Odwołując się do idei jagiellońskiej, rozważał m.in. powstanie konfederacji polsko-czechosłowackiej. Rozpatrywał wreszcie nowe konfiguracje federacyjne po ewentualnie wygranej wojnie z ZSRR. Kolejnym referentem był prof. nadzw. dr hab. Jan Piskurewicz z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Mówca zapre-

zentował *Wizerunek Oskara Haleckiego w „Kwartalniku Historycznym” w okresie PRL*. Prelegent skupił się na latach 1945–1989, podkreślając niszczące Haleckiego zapisy Urzędu Cenzury. Cytował też wrogich uczonemu niektórych historyków polskich, w tym Żannę Kormanową, która nazwała Haleckiego obrońcą imperializmu Watykanu. Profesor dr hab. Hans-Joergen Boemelburg z Uniwersytetu w Giessen wygłosił referat pt. *Oskar Halecki a historiografia niemiecka*. Wyraził opinię, że Halecki był jedynym polskim historykiem, który wywarł duży wpływ na rozwój historiografii niemieckiej. Zwrócił uwagę na ambiwalencję w postrzeganiu publikacji Haleckiego, które w 1933 r. rząd berliński uznał za polską propagandę i wyraz klerykalizmu. Nie przeszkodziło to odczytowi uczonego w Berlinie w 1934 r. na temat historii pojęcia „Europa Wschodnia”, przyjętemu pozytywnie z uwagi na wydźwięk antyrosyjski. H.-J. Boemelburg zwrócił także uwagę, że po II wojnie światowej Niemcy z respektem odnieśli się do dorobku Haleckiego, doceniając jego koncepcję cywilizacji okcydentalnej, umocowanej w chrześcijaństwie. Konferencję zamknął prof. dr hab. Rafał Stobiecki z Uniwersytetu Łódzkiego, który wystąpił z referatem *Halecki na tle emigracyjnej historiografii polskiej*. Autor porównał koncepcje Oskara Haleckiego z poglądami czołowych polskich historyków emigracyjnych, zaznaczając ich prowesternizm, antykomunizm i antyrosyjskość. Podkreślił, że na ich tle Halecki wyróżniał się katolickością, uznając, że marksistowska wizja dziejów stanowi wyzwanie dla całej cywilizacji zachodnio-chrześcijańskiej. Referent zaznaczył, że w pracy *Tysiąclecie Polski katolickiej*, Halecki wyeksponował pozycję Polski w Europie i przeciwstawił się marginalizacji naszego regionu w opisie kontynentu tylko jako romańsko-germańskiego. Pointa prof. Stobieckiego odwoływała się do pierwszych słów ks. profesora Rysia. Autor podkreślał, że Halecki interpretował losy Polski jako efekt Bożego planu, a dzieje Europy podzielił na trzy etapy: śródziemnomorski, europejski oraz atlantycycki.

W dyskusji szczególnie wyróżnił się głos prof. dr hab. Romana Michałowskiego, który zastanawiał się nad przyczynami „zmowy milczenia”, jaka zapanowała w warszawskim środowisku historycznym wokół nazwiska Haleckiego po wojnie. Odpowiedzi udzielił mgr Tomasz Siewierski, doktorant Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Przytoczył opinie przedwojennych studentów Haleckiego, z których wynikało, że na jego wykładach pojawiały się tłumy słuchaczy, a równolegle prowadzący zajęcia ze średniowiecza, pro-

fesor Marcelli Handelsman miał słuchaczy niewiele. Po wojnie Halecki nie wrócił do Polski, a jego uczniowie nie przeżyli lub znaleźli się na emigracji, jak np. Henryk Paszkiewicz. Instytut Historyczny opanowała szkoła Handelsmana, w osobach Tadeusza Manteuffla, Aleksandra Gieysztora czy Mariana Małowista. Halecki popadł w niepamięć, ale czy tylko z tego powodu?

To pytanie jest zaczynem kolejnej konferencji – *Oskar Halecki i jego obraz Europy. Część druga*, którą prof. Małgorzata Dąbrowska zapowiedziała na 18–19 listopada 2011 r. Lista referentów szybko się wypełniła. Oznacza to, że po długich latach przemilczania, poglądy Haleckiego, wywołujące skrajne reakcje, od akceptacji po dezaprobatę, stały się obiektem żywego zainteresowania historyków różnych specjalności z wielu ośrodków naukowych w Polsce i za granicą.

RAFAŁ KORCZAK
UNIwersytet Łódzki

Sprawozdanie z konferencji naukowej *Rola wspólnot wyznaniowych w rozwoju miasta Łodzi, Łódź 8 grudnia 2010 r.*

W dniu 8 grudnia 2010 r. w Instytucie Historii Uniwersytetu Łódzkiego odbyła się konferencja naukowa pt. *Rola wspólnot wyznaniowych w rozwoju miasta Łodzi*. Stanowiła ona podsumowanie badań prowadzonych przez interdyscyplinarny zespół naukowców pod kierunkiem dr. hab. Mariusza Kuleszy. W konferencji uczestniczyli naukowcy, historycy i geografowie, pracownicy Uniwersytetu Łódzkiego i Społecznej Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania.

Tematyka sesji spotkała się z żywym zainteresowaniem nie tylko badaczy dziejów Łodzi, ale także lokalnej społeczności, czego wyrazem była licznie zgromadzona młodzież szkół ponadgimnazjalnych, studenci, przedstawiciele łódzkiej parafii ewangelicko-anglikańskiej oraz władz miejskich.